

שׁוֹרֵת בַּהֲלָכָה לְשׁוֹלְחַן שֶׁבֶת

מֵאֵת הַרֵב מֹשֶׁה חַיִּים חֲנוּנֵי שְׁלִיט״א

ג'ליון מס' 74

דיני ערב פסח שחל להיות בשבת

השנה שנת תשפ"ה ערב פסח חל בשבת¹, בשנה זו יש דינים מיוחדים שיש לתת על כך את הדעת ולהיערך להם מבעוד מועד.

יום י"ד בניסן שחל להיות בשבת, מקדימים את בדיקת חמץ ליום חמישי בערב שהוא ליל י"ג², וצריך לברך על הבדיקה ולבטל את החמץ שלא מצא, כדין בדיקה בשאר שנים בליל י"ד³, ומבערים את כל החמץ ביום שישי לפני השבת, מלבד החמץ שנועד לאכילה בשישי ושבת שיש להיזהר ולהצניע אותו בפניה מיוחדת, כדי שלא יצטרך בדיקה נוספת אחריו⁴.

יזהר מאוד בסעודתו לבל יתפורז פירורי לחם לכל עבר⁵, ומיד לאחר הסעודה יצניע את כל כלי החמץ במקום מיוחד, וינער את המפה מפרורי החמץ שעליה.

בנהגה ואסור לישראל לטלטל את החמץ משום איסור 'מוקצה'⁶, ויבטלו פה, וכופה עליו כלי ומבערו במוצאי יום טוב⁷.

בשנה זו שערב פסח חל בשבת מתי מתענים הבכורות?

נחלקו הראשונים האם בכורות מתענים בשנה זו, יש אומרים שאינם מתענים כלל, וכ"פ השו"ע¹⁸. ויש שכתבו שיש לבכורות להתענות גם בשנה זו¹⁹, ויקדימו את התענית ליום חמישי, וכ"פ הרמ"א²⁰. ומכל מקום כיון שכבר נהגו הבכורות להשתתף בסעודת מצווה או בסיום מסכת, נכון לעשות כן כדי לצאת ידי כל השיטות²¹, ואף שלמעשה לא התענו בחמישי מחמת שאכלו בסעודת מצווה, נפטרו מן התענית, ואינם צריכים להתענות ביום שישי²².

בשעת הדחק שאין באפשרותו להשתתף בסעודת סיום מסכת ביום חמישי, יש להקל לו בשנה זו לעשות סיום מסכת כבר מיום רביעי בלילה, ולסמוך על הסוברים שסעודת סיום שנעשתה בלילה גם היום שאחריה הוא בכלל השמחה²³.

האם אסורה עשיית מלאכה ביום שישי, כדין ערב פסח שחל ביום חול?

נחלקו הראשונים בטעם איסור עשיית מלאכה בערב פסח אחר חצות, יש שכתבו שהוא כדי שלא יוטרד במלאכתו וימנע מהכנת צורכי הפסח הרבים²⁴, ולטעם זה נראה שגם אם חל ערב פסח בשבת יש לאסור לעשות מלאכה בערב שבת כדי שיוכל להכין צורכי הפסח, שאם לא עכשו אימתי

שנשאר לגוי, או לתנו לו במתנה?

מי שלא עשה מכירת חמץ ונשאר לו מהחמץ ששייר לסעודות השבת, יכול ליתנו בשבת לגוי במתנה גמורה¹². כמו כן יכול לתנו לגוי המיווד עמו שידוע שיחזיר לו את החמץ אחר הפסח, וכשנותן לגוי צריך לעשות קניין המועיל, כמו הגבהה או משיכה, ואם החמץ בכמות גדולה כל כך שאי אפשר למושכו יקנה לו את החמץ במסירת המפתח של החדר בו החמץ נמצא. כל זה כאשר נותן לגוי במתנה, אך אסור בשבת למכור את החמץ לגוי גם בלי לנקוב במחיר, משום איסור 'מקח וממכר' בשבת¹³.

כיצד מבערים את הלהם ושאר החמץ שנשאר בשבת?

אם נשאר חמץ ברשותו אם יש לו גוי או כלב יכול לתת להם את החמץ עד שעה שישי, וכן יכול לטלטל החמץ ולהשליכו לאסלה בבית הכיסא¹⁴, שכיון שבשעה זו עדיין מותר החמץ בהנאה אינו מוקצה ומותר לטלטלו. (אם נשאר לו כמות גדולה של חמץ באופן שאינו יכול להשליכו לאסלה, יפוררם לחתיכות קטנות לתוך שקית אשפה וישפוך שם חומר פוגם כגון אקונומיקה וכדומה, וינער השקית כך שיגע החומר בכל צדדי החמץ הנמצא בשקית, ומיד בעוד השקית בידו ישליך אותה לפח המרכזי מחוץ לביתו, ולא יניח את השקית מידו כי אם יניח את השקית מידו לאחר הטלת החומר הפוגם אזי דינה כמוקצה שהרי המאכל אינו ראוי לאכילה¹⁵). אם לא חיסל את החמץ עד אחר שעה שישי אזי החמץ אסור

בשנה זו שחל ערב פסח בשבת, מתי עושים ביעור חמץ, והאם צריך להקפיד לשרוף אותו קודם סוף זמן ביעור חמץ כבשאר השנים?

אף על פי שביום שישי שהוא יום י"ג ניסן מותר לאכול חמץ כל היום, מכל מקום טוב לבער החמץ בערב שבת קודם חצות, כמו בערבי פסח של שאר שנים כדי שלא יבאו לטעות בשאר שנים ולבער את החמץ אחר חצות היום⁶. ולכן יש להקפיד לבערו כבשאר שנים עד סוף שעה חמישית⁷.

את ביטול החמץ של הלילה, יעשה מיד אחר בדיקת החמץ (ביום חמישי בלילה), שהרי מבטל את החמץ שלא מצא בבדיקתו, וביטול החמץ של שעת שריפת החמץ, אין צורך לעשותו בשעת ביעור החמץ שהרי חוזר וזוכה בפני שמשירר לצורך השבת⁸. ולכן את הביטול עושים בשבת בבוקר אחר שישלק את החמץ לפני זמן איסורו (כפי שיתבאר בהמשך)⁹.

האם יש עניין שלא לאכול חמץ אחר הביעור ביום שישי עד כניסת השבת?

יש מנהגים שקיבלו עליהם שלא לאכול חמץ בערב שבת אחר ביעור החמץ עד שבת כדי שלא יטעו בשאר שנים, וכדרך שתקנו בביעור חמץ¹⁰, אמנם מנהג העולם לא לחשוש לחומרה זו ואוכלים חמץ בערב שבת כל היום¹¹.

מי ששכח לעשות מכירת חמץ וכבר נכנסה שבת, האם אפשר בשבת למכור את החמץ

1 שבת זו הייתה בשנת תשס"ה, תשס"ח, תשפ"א, ותהיה פעם הבאה רק בשנת תת"פ.
2 דין אכילה קודם הבדיקה דינו כשאר שנים שאסור לאכול פת יותר מכביצה, משנ"ב סימן תע סק"ו.
3 ואם לא בדק בליל י"ג יבדוק ביום כדרך שבדקים בלילה בנר ובברכה. לא בדק גם ביום, דנו הפוסקים אם יכול לבדוק בליל שבת, ולטלטל את הנר ודאי אסור, ונחלקו אם מותר לטלטל הנר על ידי גוי, בשו"ת אבני צדק הא"ח סימן נ' העלה להחזיר, אך בשו"ת בית היוצר הא"ח סימן י"ח העלה להחזיר, וכן פסק בשו"ת פני מבין הא"ח סימן צ"ה, ויבדוק בליל שבת לאור החשמל הדולק, ואת המרפסות והמקומות שכנגד חלון יבדוק ביום השבת, ושאר המקומות שצריך נר יבדוק במוצאי שבת ליל פסח לאור הנר, וי"א שיבדוק במוצאי יו"ט, עיני משנ"ב סימן תלה סק"ג, ועיני עוד פסקי תשובות סימן תמד ס"א.
4 שו"ע סימן תמד ס"א.
5 ולכן אין ראוי להשתמש בשבת זו בחלות או לחמניות שגורמים לפירוים רבים אף שחביבים עליו, אלא ישתמש בפירות וכדומה שאינם מתפוררות.
6 שו"ע סימן תמד ס"ב. ויש שכתבו שאפשר להקל בשנה זו לבער החמץ בתחילת שעה שישי, שכל מה שבשאר שנים שורפים קודם כדי שיהיה לו זמן לבטל את החמץ קודם זמן איסורו בהנאה. לשון המשנ"ב סק"ט, וכן ביארו הגר"צ פריק מיקראי קודש ח"א סימן מ"ח הערה 4. ויש שכתבו להקל בכל שעה שישי דכן הוא סתימת השו"ע קודם חצות, וכן סתימת הלבוש והג"ח סעיף ה', וכ"פ מהרש"ם בדעת תורה ובהנהגות לארורות חיים, כיון שהוא רק גזירה אטו שאר שנים, וגם בשאר שנים שעה שישי איסורה מדרבנן שמא יטעה בשעה, אם כן הרי זה גזירה לגזירה.
7 מאמר מרדכי סק"ג, דרושי הצ"ח ל"ז אות כ', חיי אדם כלל קצט ט"ט, כה"ח סק"ב, חו"ע עמוד רנה.
8 משנ"ב ס"ק ס"י.
9 שו"ע סימן תמד ס"ו, משנ"ב שם.
10 וכן הוכיחו מסתימת הגמרא והשו"ע שמשיררים מזון ב' סעודות, עיני חוקת הפסח הקצר סימן כט אות י"ח, וכ"כ בטעמי המנהגים דף ר"כ ע"ב שכן נוהגים בכמה מקומות. ספר נט"ג ע"פ שחל בשבת פ"ז הערה ז', שמנהג בעלזא להחזיר, וכתבו עוד שיש לחוש לילדים הקטנים שאינם מבינים ויאמרו שמוותר לאכול חמץ אחר שריפתו, ועיי"ש עוד שמצא מקור לזה במנהגי מהר"ש רבו של המהר"ל סימן שע"ג אות ב', עיני עוד פסקת סימן תמד הערה 75.
11 ביאור"ל ס"ד ד"ה משירירי, מאמ"ד סק"ג, ערוה"ש ס"ד, שו"ת מהר"ם שיק סימן ריד, מנח"ח ח"א סימן נט, אורחות רבנו פסח אות ב', עיני עוד פסקת שם הערה 85.

12 ואף שאסור ליתן מתנות בשבת, כמבואר בסימן שו, כיון שהוא לצורך מצווה שלא יהיה החמץ ברשותו מותר, שו"ע שם ס"ד, ומשנ"ב ס"ק טו.
13 הכרעת הפוסקים. משנ"ב שם סק"ב.
14 ויכוון לקיים מצוות "תשביתו" קודם שיכנס לבית הכסא, ואין לחוש לבזיון הפת, שזה מצוותו לבערו בכל דרך, ואפילו בבתי כסאות של זמנים שהיו מטונפים מאוד, התירו הפוסקים לעשות זאת, כמבואר במשנ"ב שם ס"ק כא.
15 עבר והניח את השקית ברצפה, ישים בשקית כוס חד פעמי וכדומה, ובכך תהיה השקית כביס לדבר האסור והמותר, שיותר להרימו כיון שנעשה באמצע שבת, כמבואר במשנ"ב ובכה"ח סוף סימן שי. ואם נחשבת השקית בשבילו כגוף של רעי, מותר להרימה אף בלא נתינת דבר היתר, אך אין לעשות כן לכתחילה, משום שאין עושים גרף של רעי לכתחילה.
16 משנ"ב ס"ק כא, ולטלטלו בטיטול מן הצד כדי לבערו אסור, כיון שהוא טלטול מן הצד לצורך דבר האסור, שזה החמץ כדי לבערו מן העולם, וכמבואר בסימן שי"א ס"ח, כן צידד הגר"ח קרליץ חוט שני פסח פט"ו סק"ה.
17 שו"ע סימן תמד ס"ה, משנ"ב שם.
18 כן פסק השו"ע ביש בתרא סימן תע ס"ב.
19 השו"ע בי"א הראשון וכן פסק הרמ"א שם, וכתבו הכנה"ג אות מ"ו ועוד, שהמנהג להתענות.
20 שו"ע ומשנ"ב שם סק"ו, ולא ביום שישי, כיון שאין זה זמנו טוב יותר לדחות על יום חמישי, מפני כבוד השבת. ואם אינו יכול להתענות בחמישי ישלים את התענית ביום שישי, ואז לכתחילה יקבל עליו את התענית בתפלת מנחה של יום חמישי, אך אין זה מעכב כיון שמעיקר הדין גם יום שישי יכול להיות כהשלמה. הגר"ח קרליץ אמרי שפר עמוד רמה.
21 חו"ע עמוד רנד.
22 כן הורה החו"א הובא בחוט שני פסח פ"א סק"ו, וביאר הגר"ח קרליץ שם שאף שכתב הרמ"א בסימן תרפו ס"ב שתענית אסתר שהוקדמה לחמישי האוכלים בסעודת ברית באותו היום צריכים להתענות ביום שישי, מכל מקום בתענית בכורות יש להקל, כיון שתענית זו אינה אלא מנהג, וגם יש אומרים שבגדה אין צורך ללל להתענות.
23 כן הורה הגר"ח שו"ת וואנר קובץ מבית לוי חט"ז עמוד טו, להקל בשנה זו ודעת החוות יאיר סימן ע', אך בשנה רגילה אין לסמוך על זה, ש"ת מנחת יצחק ח"ח סימן מה.
24 רש"י פסחים נ' ע"א.

שהרי בשבת אסור להכין לחג. אמנם, לדעת רוב הראשונים טעם האיסור כמו שאמר בירושלמי שאז הוא זמן קרבן פסח, ואינו בדין שיעשה מלאכתו וקורבנו קרב²⁵, ולפי זה שחל ערב פסח בשבת, והואיל וקורבן פסח דוחה את השבת, אין לאסור עשיית מלאכה ביום שישי אפילו לאחר חצות, וכן פסקו האחרונים²⁶.

ממתי חל האיסור שלא לאכול מצות קודם ליל הסדר, והאם יש אפשרות בשבת זו לערוך את הסעודות עם מצות?

יש נוהגים שלא לאכול מצה מיום ראש חודש ניסן עד ליל הסדר²⁷, אבל מעיקר הדין האיסור לאכול מצה נאמר רק על יום י"ד ניסן (שבת) מהבוקר. והטעם, כדי שתהיה המצה חביבה בעת אכילתה בליל הסדר, וכן כדי שיהא היכר בין אכילה שלפני הפסח לאכילת מצת מצווה בליל הסדר²⁸, ולכן אי אפשר לערוך את סעודה שנייה ושלישית באכילת מצות מצווה²⁹. בסעודת ליל שבת שהוא ליל י"ד מעיקר הדין מותר לאכול מצות³⁰, אמנם כיון שיש חולקים ומחמירים שלא לאכול מצות מליל י"ד, ראוי להחמיר בזה³¹.

מי שקנה חלות בצמצום ואין לו לחם משנה, האם יוכל לצרף מצה ללחם משנה?

'מצות מצווה' דהיינו מצות עבודת יד שמייעד אותן לאכילה בליל הסדר³², לדעת פוסקים רבים אסורים בטלטול בשבת משום 'מוקצה מחמת חסרון כיס'³³, לכן אין לצרפם ללחם משנה אף לא בסעודת ליל שבת.

אך שאר המצות המיועדים לשאר ימי הפסח, מותרים בטלטול בשבת³⁴, ומותר לצרפן ללחם משנה, אך יזהר שלא יגעו החלה והמצות אחת בשנייה, ויברך עליהם כשהם מופרדים ויניח את המצות בתוך שקית וכדומה³⁵, ויש חולקים ואוסרים לצרף מצה ללחם משנה בשבת בבוקר כיון שיש איסור מעיקר הדין באכילת מצה³⁶.

מי שיש לו ילדים קטנים בבית וחושש שיפזרו את הלחם בפנינת הבית האם מותר להאכיל ילדים קטנים מצות בערב פסח?

קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים - מותר להאכילם מצה גם בערב פסח. אבל קטנים שמבינים בסיפור יציאת מצרים אין להאכילם מצה בערב פסח, שנאמר 'הגדת לבנך בעבור זה עשה ה' לי' - לא נאמר אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ואם יאכלו מצה בערב פסח לא תהיה המצה חידוש בשבילם, ואין חילוק בין קטן לקטנה³⁷. ויוכל להאכילם מצה רק בסעודת ליל שבת.

האם מותר לאכול מצה עשירה בערב פסח?

מצה עשירה (היא מצה הנועשית מקמח כשר לפסח, שלשו אותה יחד עם מי פירות, יין, חלב, דבש, מיץ תפוחים וכיוצא בהם) אשר למנהגי בני ספרד ומותר לאוכלה בפסח, כיון שאין מי פירות מחמיצים³⁸, מצה זו אין איסור לאוכלה בערב פסח. והטעם לזה - כי איסור אכילת מצה בערב פסח נאמר רק על מצה שיוצאים בה ידי חובה בליל הסדר, וכיון שלא יוצאים ידי חובה בליל הסדר ב'מצה עשירה' שנאמר 'לחם עוני', לכן אין איסור לאוכלה בערב פסח, ויכול לעשות בה את סעודות השבת³⁹, אך למנהגי אשכנז שאין לאכול מצה עשירה בפסח מסוף זמן אכילת חמץ, אי"כ אסור לאכול בשבת זו מצה עשירה אחר זמן איסור אכילת חמץ⁴⁰.

מצה מבושלת או מטוגנת וכן 'קנידלעך' האם מותר לאוכלם ביום שבת?

מותר לאכול מצה מבושלת בערב פסח, ויכול לקיים בהם מצוות סעודה שלישית, הואיל ואין יוצאים בה ידי חובת אכילת מצה בליל הסדר⁴¹, כמו כן מותר לאכול כופתאות (קציצות שקוראים 'קנידלעך') העשויות מקמח מצה מבושלת⁴², ויש חולקים ומחמירים שלא לאכול מצה מבושלת בערב פסח⁴³.

מצה מטוגנת: מצה מטוגנת בשמן עמוק דינה כמצה מבושלת⁴⁴. מצה מטוגנת במעט שמן (רק כדי שלא תידבק למחבת), אסור לאוכלה בערב פסח ודינה כמצה רגילה⁴⁵. מצה המטוגנת בשמן, אך לא בהרבה שמן, נחלקו האחרונים האם דינה כמצה מבושלת⁴⁶, ולכן יש להימנע מלאוכלה בערב פסח.

עוגות ועוגיות שנעשו מקמח מצה האם מותר לאוכלם בערב פסח?

קמח מצה שנעשה ממצות שנאפו ואחר כך טחנו אותם עד שנעשו כעין קמח, אם הכינו מהם עוגות מתוקות וכדומה, אין לאכול מהם בערב פסח, הואיל ונאפתה המצה כדינה קודם שנטחנה, אין עליה עוד שם של 'מצה עשירה', גם כשחזרו וערכו אותה עם דבש או שמן ויין, ולכן אסור לאוכלה בערב פסח⁴⁷.

מה הדרך לקיים מצוות סעודה שלישית בשנה זו, הרי אסור לאכול מצה, ואסור לאכול לחם?

בשנה זו ישנה מורכבות בקיום סעודה שלישית, שהרי אסור לאכול לחם וכן אסור לאכול מצה, כמו כן אין לקיים סעודת קבע בערב החג כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול. לפנינו כמה

פתרונות למנהגים השונים:

א. לבני אשכנז יש אפשרות לחלק את הסעודה השנייה לשתיים באופן כזה: את סעודת הבוקר יתחיל מוקדם ככל האפשר ויאכל סעודת פת עם הסלטים וכדומה, יעצור ויברך ברכת המזון אחר שאכל פת עם סלטים, ויעשה הפסקה קטנה⁴⁸, ושוב ייטול ידיים⁴⁹, ויברך שוב 'המוציא', ויאכל את החמין עם החלה בשיעור כביצה⁵⁰, ולפני סוף זמן אכילת חמץ יעשה ברכת המזון, ויסלק את שירי הפת⁵¹.

עצה זו טובה רק לבני אשכנז, אך לבני ספרד פתרון זה אינו מועיל כיון שלדעת השו"ע אין אפשרות לקיים סעודה שלישית קודם חצי שעה אחר חצות היום ואם סעד סעודה שלישית קודם זמן זה לא יצא אפילו בדיעבד⁵², ועוד שלפי הקבלה אין לעשות סעודה שלישית קודם תפילת מנחה⁵³.

ב. לבני ספרד, יכול לאכול סעודה שלישית במצה עשירה⁵⁴ או מצה מטוגנת או מבושלת⁵⁵ החל מחצי שעה אחר חצות עד שעה עשירית⁵⁶.

אם בוחר לטגן או לבשל מצה לשם כך יש להיזהר להשאיר לפחות שתי מצות שלמות אחר הטיגון והבישול כדי שיהיה לו לחם משנה, וכן יש לתת את הדעת שיהיו המצות בשיעור כזית אחר הבישול או הטיגון כדי שתהיה ברכתם 'המוציא' (טיגון מצות בשיעור פחות מכזית ברכתם 'מזונות')⁵⁷. פתרון זה טוב לבני ספרד לפי שלמנהג בני אשכנז יש שנהגו שלא לאכול מצה מבושלת בערב פסח⁵⁸.

ג. לכל המנהגים, ניתן לקיים סעודה שלישית בזמנה ללא ברכת המוציא או מזונות באכילת בשר ודגים, ואם קשה לו יכול לצאת גם בפירות⁵⁹, כשבוחר לאכול פירות עדיף שיהיו הפירות משבעת המינים שמברכים עליהם מעין שלוש⁶⁰, ועל כולם תמרים שעליהם נאמר בגמרא שהם מזינים ודומה יותר לפת⁶¹. ובדברים אלו מותר אף אחר שעה עשירית, ומכל מקום יזהר לא למלות כרסו מהם כדי שיאכל לערב מצה בתאבון⁶².

האם מותר להתחיל לערוך ולסדר את שולחן החג סמוך ליציאת השבת?

אין לערוך את שולחן ליל הסדר בשבת, משום איסור הכנה משבת ליום טוב, אלא יש להמתין לאחר צאת הכוכבים ויאמרו "ברוך המבדיל בין קודש לקודש", ורק אז יתחילו להכין ולסדר את השולחן, והוא הדין ליתר ההכנות לצורך ליל הסדר, ואין להתיר מטעם שעושה כן לצורך מצווה⁶³. בשעת הדחק שבני הבית מרובין והמקום גדול, יכולים להקל בהכנות קלות בבין השמשות של מוצאי השבת⁶⁴.

25 רמב"ם פ"ח מהלכות י"ט ה"ו, תוספות שם, הרא"ש והר"ן.
26 ב"אה"ל תחילת סימן תסח ד"ה מצוות ולמעלה, בריכ"י יוסף סימן תסח ס"ב ועוד, חו"ע עמוד רנה, אולם בשו"ת אדמת קודש חאו"ח סימן י' כתב להחמיר לדברי הכל שמא יבואו לטעות בשאר שנים.
27 משנ"ב סימן תעא ס"ק יב.
28 רמ"א סימן תעא ס"ב.
29 אם אין לו מה יאכל לסעודת שבת, ואין לו מצה עשירה, או מצה מבושלת, רק מצות מצווה, כתב החת"ס (בחידושיי והלכות פסח, בסוף חידושיי ולפסחים, הובא גם בהלכות חג בחג פסח פכ"ו אות לט) שיקיים את סעודת ליל שבת ושבת בבוקר באכילת מצה, משום שמצוות סעודת שבת הוא מדאורייתא, ודוחה את איסור אכילת מצה בערב פסח שאינו רק מדרבנן. [אבל אין להתיר משום זה לאכול מצה בסעודה שלישית, שהרי מחלוקת היא אם צריך לעשותה בפת דווקא. כמבואר בשו"ע סימן רצה ס"ה].
30 רמ"א ומשנ"ב שם.
31 שו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן כו, בא"ח ש"א פרשת צו הלכה כו, וכן כתב הגרי"ש אלישיב (הגדה של פסח ע"פ פסקי עמודי 81) שראוי להחמיר בזה.
32 בשנה זו כתבו הפוסקים שראוי לאפות מצות מצווה בערב שבת אחר חצות, שו"ע סימן תנח.
33 פמ"ג סימן תעא ס"א סק"א, ובסימן תעא ס"א סק"ח, וסימן שח א"א סק"ג, בא"ח פרשת זו ועוד, ועיין עוד פסק"ת הלכה ב'.
34 פמ"ג הני"ל, כיון שראויים לקטנים, ואף אם אצלו בביתו ליכא קטנים, הרי הקטנים מצויים.
35 בא"ח שם, אגרות חו"א ח"א סימן קפח שציווה לבני ביתו לקחת מצה ללחם משנה כדי שלא יסאיר הרבה חמץ. תפ"ש שחששו לדעות הסותרים שאין יוצאין ידי חובה בלחם משנה כשהלחם השני אינו ראוי לאכילה, עיין פמ"ג סימן 36 מ"ז סק"א, וסימן רעד מ"ז סק"ב, עיין פסק"ת הלכה ב'.
37 רמ"א סימן תעא ס"ב, משנ"ב ס"ק יג.
38 שו"ע סימן תעא ס"א.
39 שו"ע סימן תעא ס"ב, משנ"ב שם סק"ג, אך עיין שו"ע צ"צ סימן תמד סק"א שדעת הגר"א שלפי הרמב"ם אסור לאכול מצה עשירה ערב פסח.
40 רמ"א סימן תעא ס"ד, משנ"ב סימן תעא סק"ג, שחוששים לפוסקים שמי פירות מחמיצים ועוד שמא נתערב בהם מעט מים, שבוה לכו"ל עלמא מהמרים להחמיר.
41 משנ"ב שם סק"ג. ועיין בשו"ע צ"צ סימן תמד סק"א, שכן כתב החיי אדם.

42 משנ"ב שם.
43 שו"ע צ"צ שם שדעת הגר"א להחמיר במצה מבושלת ערב פסח, וכתב עוד בשם המג"א שאין נוהגים לאכול מצה מבושלת ערב פסח.
44 כן נראה בשו"ע סימן קסח ס"ג, הגר"ז סדר ברכת הנהנין פ"ב ס"ב, קסח ס"ו בהגהה, ומה לי בישול במים מה לי בישול בשמן.
45 כמבואר בסימן קסח ס"ד ב"ב וברמ"א.
46 משנ"ב סימן קסח ס"ק נו, וסימן תעא שו"ע צ"צ סק"כ, כה"ח ס"ק לו, חו"א או"ח סימן כו סק"ט.
47 רמ"א שם, ומשנ"ב שם ס"ק יט.
48 יש מחמירים גם לצאת מן הבית, שיהיה היסח הדעת גמור מהסעודה הראשונה.
49 אך לא יברך שוב על נטילת ידיים, רק אם הסחיד דעתו משמירת ידיו.
50 אם אוכל פיתה די באכילת חצי פיתה, כיון שפיתה אחת שוקלת לערך 001 גרם, וחצי פיתה זה לערך 05 גרם, ובנפח הוא לערך 75-70 גרם, והוא ודאי שיעור סעודה.
51 משנ"ב סק"ח.
52 שו"ע סימן רצא ס"ב, וסימן תמד ס"א.
53 ערוך השולחן סימן רצא ס"ד, בא"ח ש"ב פרשת חיי שרה ס"ד, כה"ח רצא ס"ק טו.
54 שו"ע סימן תמד ס"א.
55 משנ"ב שם סק"ח.
56 שו"ע סימן תעא ס"א.
57 כמבואר בסימן קסח ס"ו.
58 שו"ע צ"צ סימן תמד סק"א בשם המג"א, אך בסימן תעא סק"כ פסק המשנ"ב להתיר.
59 רמ"א סימן תמד ס"א, ועיין שו"ע סימן רצא ס"ה סדר העדיפות בדין סעודה שלישית.
60 כה"ח ס"ק טו.
61 השל"ה מסכת פסחים נר מצווה ד"ה ערב פסח.
62 משנ"ב סימן תמד סק"ח.
63 שו"ע סימן תגק ס"א, משנ"ב ס"א, ובסימן תרסו סק"ה.
64 חו"ע עמוד רסח, ומקורות לזה עיין הערה יד שם.